

SEINFELD
(Kolumn ÅU 17.8.00)

Lars Hertzberg

Förnyelse inom konsten har ofta hämtat sin energi ur kulturformer som ansetts alltför enkla och populära för att tas på allvar. TV:s situationskomedier ("sitcoms") räknas varken som litteratur, teater eller film. Få människor följer med en TV-serie för den prestige det ger en, snarare tvärtom. Samtidigt har TV-serier större möjligheter än många andra genrer att snabbt fånga upp och reagera på förändringar i livsstilar och mentalitet. Just därför har den här genren en livskraft som många traditionella genrer borde avundas den. Det är kanske beklagligt (eller är det tvärtom lyckligt?) att TV-underhållningen knappt ägnas någon seriös uppmärksamhet i kulturdebatten.

Den klassiska amerikanska serien "I Love Lucy" på 1950-talet blev utgångspunkten för en hel genre. Lucille Ball spelade en lagom neurotisk hemmafru vars mer eller mindre huvudlösa projekt i varje episod på drygt 20 minuter ändade i katastrof, förlåtelse och försoning. Sedan dess har "sitcom"-genren spritt sig i en mängd riktningar, från sockersöta ungdoms- och familjekomedier, över absurda farsor som de brittiska "Fawlty Towers" och "'Allo! 'Allo!" till tankeväckande serier som brittiska "Yes, Minister" eller amerikanska "All in the Family", familjeinteriören från ett arbetarhem i Brooklyn där nixonerans politiska och kulturella brytningar virtuost ventilerades mot en fond av starka och äkta känslor. Idén till "All in the Family" liksom till många andra av de bästa amerikanska serierna kom från brittisk TV.

*

1990-talets nyskapande bidrag till genren var den amerikanska serien "Seinfeld", som producerades mellan 1990 och 1998. Seriens säregna, i stor utsträckning verbala humor kan eventuellt föra tankarna till den amerikanske författaren James Thurber.

Huvudpersonen, Jerry Seinfeld, arbetar som ståuppkomiker, och episoderna i serien är ett slags illustrationer till hans skämt. Ståuppkomikern är en person som underhåller sin publik med humoristiska iakttagelser kring olika vardagssituationer, egendomligheter i mänskliga attityder, konventioner och uttryckssätt. Hans mål (ståuppkomikerna är oftast män) är att göra oss humoristiskt medvetna om saker vi egentligen redan vet. Humor har i själva verket

beröringspunkter med filosofi och konst. "Seinfeld" lär ha blivit föremål för en essäsamling av professionella filosofer.

Serien utspelar sig i 90-talets Manhattan, men plats och tid är egentligen utbytbara. Huvudpersonerna Jerry, George, Kramer och Elaine är ett slags flanörer i åldern mellan 30 och 40, utan familjeband eller allvarliga karriärplaner, som träffas och utbyter erfarenheter hemma hos Jerry eller på det gemensamma lunchstället. Bipersoner är föräldrar, vänner, grannar, arbetsgivare och en oavbruten ström av flick- respektive pojkvänner.

*

I komedier finns det oftast en "straight guy", en "normal" person lik den vitsminkade clownen på cirkus mot vilken de komiska clownernas galenskap bryter sig – en galenskap som består i att de fullföljer sina excentriska benägenheter förbi det absurdas gräns. Jerry är seriens "straight guy", de komiska clownerna är George och Kramer. George, kort, korpulent och skallig, får illustrera själens litenhet. Om han är bekymrad över att hans flickvän är bulimiker så är det för att det är han som betalar för måltiderna. I en episod är han på väg att gifta sig, men hans fästmö dör av förgiftning efter att ha slickat igen de billiga kuvert George köpt för bröllopsinbjudningarna. Om George var finländare skulle han hemlighålla sina svampställen för sina vänner (eller kanske skriva ledarstick för Helsingin Sanomat).

Kramer är en paradoxal karaktär: han saknar både karta och kompass i tillvaron – utan sin granne Jerrys stöd och kylskåp skulle Kramer snabbt gå under. Men han lyckas gömma sin djupgående förvirring bakom en fasad av självsäkerhet och *savoir vivre*. Kramer är en retorikens mästare: han lyckas uttrycka de mest befängda idéer med en vältalighet som kan övertyga vem som helst och som effektivt döljer kaoset i hans eget inre.

Elaine intar en mellanposition mellan Jerry och clownerna. Hon hänger sig åt romantiska drömmar om den perfekta pojkvännen eller orealistiska drömmar om framgångar i karriären, men möter ständiga frustrationer på båda fronterna. I ett avseende är "Seinfeld" nämligen trogen genrens konventioner: varje episod slutar i ett misslyckande, i krossade ambitioner. Allt återgår till startpunkten. Den magiska nyckeln till framgång och lycka man trodde sig ha hittat har tappats bort eller visat sig värdelös. Ingen har blivit ett dyft klokare.

*

Hemligheten med seriens framgång ligger, tror jag, delvis i skådespelarnas scennärvaro, i spänningen mellan deras charm och de självupptagna och rotlösa karaktärer de porträtterar. Men något annat som gör den unik är vad man kunde kalla dess idéinnehåll. Det är visserligen svårt att sammanfatta vad serien handlar om, eftersom den i en viss mening handlar om ingenting alls. Men på ett plan kan episoderna uppfattas som en serie tankeexperiment som belyser skillnaden mellan olika slag av mänskliga relationer. Privata och offentliga relationer byter plats, informella relationer blir formella och vice versa. Det är inte butikspersonalens sak att leva upp till kundernas krav, utan kunderna måste anstränga sig så att personalen är nöjd.

Ett återkommande tema är begreppet gåva: en gåva tycks aldrig helt övergå i mottagarens ägo, eller den vandrar vidare från mottagare till mottagare. De godtyckliga gränserna för våra konventioner blir plötsligt betydelsefulla: när är en portion soppa en måltid? Beror det på om man äter den ur en kopp eller ur en skål? Förändrar det saken om man bryter kex i soppan? Eller: hur länge är man skyldig att spara ett gratulationskort? Eller det uppstår frågor som: man kan ha en känsla av måndag och av lördag, men finns det också en känsla av tisdag?

*

“Seinfeld” ledde under långa tider kampen om tittarsiffrorna i USA. Seriens popularitet är egentligen överraskande eftersom den inte omedelbart öppnar sig för tittaren. Faktum är att jag träffat mycket få finländare som fått upp ögonen för den. Själv tycker jag den är omåttligt roande. Det är med humor som med förälskelse: ibland är det svårt att förstå vad som tilltalar eller inte tilltalar en annan.